

Antik İyonya'da Bilim ve Felsefenin Doğuşu: Miletli Thales'in Yaşamı, Epistemolojisi ve Evrensel Mirası Üzerine Kapsamlı İnceleme

1. Giriş: Mitolojik Kozmolojiden Rasyonel Doğa Felsefesine Tarihsel Geçiş

Batı düşünce tarihinin başlangıç noktası, insanlığın evreni anlama çabasında yaşadığı en radikal ve geri döndürülemez epistemolojik kopuşlardan biri ile işaretlenmiştir. Bu kopuşun merkezinde, doğa olaylarının, göksel anomalilerin ve yeryüzü sarsıntılarının antropomorfik tanrıların kaprisleri yerine, doğanın kendi içindeki değişmez, içkin yasalarla açıklanabileceğini öne süren Miletli Thales (MÖ y. 624-546) yer almaktadır.¹ Thales'in felsefe sahnesine çıkışından önce, evrenin kökeni ve işleyişi bütünüyle mitopoetik bir çerçevede, Homeros ve Hesiodos'un epik anlatıları üzerinden kurgulanmaktaydı.³ Bu antik teolojik dünya görüşünde denizlerin köpürmesi Poseidon'un öfkesine, şimşeklerin çakması Zeus'un cezalandırma iradesine, mevsimlerin döngüsü ise Demeter'in hüznüne atfedilirken; Thales bu doğaüstü açıklamaları bütünüyle reddederek, doğayı salt doğal nedenlerle açıklama girişimini başlatmış ve bilimsel düşüncenin şafağını müjdelemiştir.⁵

Aristoteles tarafından felsefenin, bilimin ve doğa araştırmalarının kurucusu olarak tanımlanan Thales⁷, yalnızca evrenin temel yapıtaşını (arche) sorgulamakla kalmamış; astronomi, matematik, mühendislik ve siyaset felsefesi gibi geniş bir yelpazede rasyonel aklın sınırlarını test etmiştir.³ O, doğaya dair spekülasyonları ampirik gözlemlerle harmanlayarak, felsefeyi mitolojiden kesin hatlarla ayırmış ve sistematik bilgi üretimi bağlamında tündengelimsel bilimsel yöntemin ilk tohumlarını atmıştır.⁴ Thales'in mirası, salt ortaya attığı teorilerin doğruluğunda değil, evrenin insan aklı tarafından kavranabilir, ölçülebilir ve öngörülebilir bir mekanizma olduğu yönündeki o muazzam zihinsel sıçramada yatmaktadır. Bu rapor, Thales'in tarihsel kimliğini, felsefi argümanlarını, bilimsel keşiflerini ve kurucusu olduğu Milet Okulu'nun Batı medeniyeti üzerindeki dönüştürücü etkisini en ince ayrıntılarına kadar analiz etmeyi amaçlamaktadır.

2. Tarihsel ve Sosyoekonomik Bağlam: Milet'in Entelektüel Ekosistemi

Felsefenin ve pozitif bilimlerin Yunan ana karasında, örneğin Atina veya Sparta'da değil de Anadolu'nun batı kıyılarında, İyonya'da doğmuş olması tarihsel bir tesadüf değildir.⁶ MÖ 6. yüzyılda Milet (günümüzde Aydın ilinin Didim ilçesi sınırları içindeki Balat köyü bölgesi), antik dünyanın en zengin, en kozmopolit ve denizcilik açısından en güçlü liman kentlerinden biriydi.¹³ Tunç Çağı'ndan itibaren Minoslular ve Mikenler tarafından iskan edilen, daha sonra İyonialıların kontrolüne geçen kent, Akdeniz ve Karadeniz havzasında doksan civarında koloni kurarak devasa bir ticari ağ oluşturmuştu.⁶ Bu olağanüstü genişleme, Milet'i salt bir yerleşim yeri olmaktan çıkarıp, farklı medeniyetlerin, özellikle de Mısır ve Babil'in binlerce yıllık kadim bilgi birikiminin kesişim noktası haline getirmiştir.¹³

Milet'in bu eşsiz jeopolitik ve ekonomik konumu, kültürel bir "açık fikirlilik" iklimi yaratmıştır. Tüccarlar, gezgin denizciler ve diplomatlar aracılığıyla kente akan sadece tahıl, şarap, zeytinyağı veya değerli madenler değil; aynı zamanda Babil rahiplerinin titizlikle tuttuğu astronomik tutulma kayıtları ve Mısırlı arazi ölçümcülerinin (harpedonaptaı) geliştirdiği pratik geometrik hesaplama yöntemleri olmuştur.² Geleneksel dogmaların ve yerel dini hurafelerin, farklı kültürlerle karşılaştıkça zayıfladığı bu ortamda, rasyonel ve eleştirel düşüncenin gelişmesi için gerekli olan bağımsız zihinsel alan inşa edilmiştir.⁶ Sınıfsal açıdan bakıldığında, köle emeğine dayalı üretim biçimi ve deniz ticaretinden elde edilen muazzam zenginlik, kentteki özgür vatandaşlar için hayatta kalma mücadelesinin ötesine geçebilecekleri bir "boş zaman" (scholē) yaratmıştır.¹³ Antik Yunancada "boş zaman" anlamına gelen bu kelime, sonradan "okul" (school) kelimesinin kökenini oluşturacaktır. Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes'ten oluşan "Milet Okulu", işte bu entelektüel, kültürel ve ekonomik refahın doğrudan bir ürünü olarak tarih sahnesine çıkmıştır.⁶

Etken	Milet'in Entelektüel Gelişimine Katkısı ve Tarihsel Sonuçları
Geniş Ticari Ağlar ve Kolonizasyon	Karadeniz ve Akdeniz'deki koloniler aracılığıyla sürekli bilgi, teknoloji ve kültür akışı sağlanmıştır. Yabancılar ve farklı inanç sistemlerine karşı hoşgörü ortamı doğmuş, dogmatizm kırılmıştır. ¹³
Jeostratejik Konum	Doğu ile Batı arasında bir köprü görevi görerek, Mezopotamya (Babil) ve Mısır uygarlıklarıyla doğrudan temas kurulmuştur. Bu sayede kadim astronomik gözlem verileri ve ampirik matematik yöntemleri İyonya'ya aktarılmıştır. ¹³
Ekonomik Refah ve Sosyal Sınıflar	Deniz ticareti zenginliği, günlük yaşam gaitesinden uzaklaşabilen bir elit sınıf yaratmıştır. Felsefi spekülasyon ve uzun vadeli bilimsel araştırma için zorunlu olan fiziksel ve zihinsel boş zaman güvence altına alınmıştır. ¹³
Siyasi Özerklik ve Tiranlıklar	Merkezi ve baskıcı bir ruhban sınıfının olmaması, düşünürlerin dini otoriteler tarafından yargılanmadan doğayı materyalist açılardan sorgulayabilmelerine olanak tanımıştır. Aristokratik rekabet, bireysel dehanın ön plana çıkmasını teşvik etmiştir. ⁶

Milet kenti, aynı zamanda komşusu olan büyük askeri imparatorluklarla (Lidyalılar ve sonrasında Persler) sürekli bir diplomatik müzakere içindeydi.³ Bu pragmatik diplomatik iklim, Miletli düşünürlerin olaylara duygusal veya tamamen inanç odaklı yaklaşmak yerine, neden-sonuç ilişkilerine dayalı analitik çözümler üretmelerini zorunlu kılmıştır. Felsefenin beşiği olan bu kent, sadece Thales gibi filozofları değil, aynı zamanda tarihte "tarih" kelimesini araştırma anlamında kullanan ilk bilgin olan Hekataios'u ve modern ızgara planlı şehirleşmenin babası sayılan mimar Hippodamus'u da yetiştirerek antik dünyanın inovasyon başkenti olmuştur.¹⁴

3. Biyografik Çerçeve, Doksografik Problemler ve Köken Tartışmaları

Thales'in yaşamına ve kişiliğine dair bilgilerin analizi, Antikçağ tarihçiliğinin en temel zorluklarından biri olan "kaynak eksikliği" problemiyle karşı karşıyadır. Thales'ten günümüze doğrudan ulaşan hiçbir yazılı eser, parşömen veya yazıt bulunmamaktadır.² Hatta bazı antik yazarlar onun hiçbir zaman bir kitap yazmadığını, düşüncelerini yalnızca sözlü bir gelenek üzerinden öğrencilerine aktardığını ileri sürerler.² Dolayısıyla onun yaşamı, keşifleri ve felsefesi hakkındaki tüm bilgilerimiz, kendisinden yüzyıllar sonra yaşamış olan filozofların ve tarihçilerin (özellikle Aristoteles, Herodot, Diogenes Laertius, Proclus ve Yaşlı Plinius) aktarımlarına, yani doksografik metinlere dayanmaktadır.²

Doğum ve ölüm tarihleri kesin olmamakla birlikte, antik kronoloji yazarı Atinalı Apollodoros'un hesaplamalarına ve Diogenes Laertius'un kayıtlarına göre Thales, 35. Olimpiyat döneminde (MÖ y. 624-620) doğmuş ve 58. Olimpiyat döneminde (MÖ y. 548-545) stadyumda bir müsabakayı izlerken sıcak çarpması ve susuzluktan, yaşlılığın da verdiği zayıflıkla 78 yaşlarında vefat etmiştir.¹ Ailesinin kökeni konusunda tarihçiler arasında uzun süredir devam eden bir tartışma mevcuttur. Tarihçi Herodot, Thales'in kökeninin uzaktan Fenikelilere dayandığını belirtir.³ Bu iddia, onun astronomi ve navigasyon konusundaki dehasının, antik dünyanın en büyük denizcileri olan Fenikelilerin genetik veya kültürel bir mirası olabileceği savıyla desteklenir. Ancak Friedrich Nietzsche'nin de aralarında bulunduğu birçok modern felsefe tarihçisi ve filolog, Herodot'un bu ifadesinin yanlış yorumlandığını; Thales'in atalarının Boeotia'dan gelen denizci Kadmoslular (Cadmeians) olduğunu ve onun köklü, soylu bir İyonya ailesinden, yani öz be öz Yunan kökeninden geldiğini savunmaktadır.³ Diğer kaynaklar babasının adının Examyas, annesinin adının ise Cleobuline olduğunu aktarır.³

Thales'in gençliğinde bir tüccar olarak dönemin medeniyet merkezleri olan Mısır ve Babil'e uzun seyahatler gerçekleştirdiği, ticaret yaparken bir yandan da bu bölgelerdeki rahiplerden ve bilginlerden matematik, geometri ve astronomi dersleri aldığı yaygın bir akademik kabuldür.³ Milet'in Mısır'da Naucratis adında kalıcı bir ticaret kolonisi bulunması, Thales'in Mısır'a seyahat etmiş olma olasılığını son derece güçlendirmektedir.³ Hatta bazı antik rivayetler, onun Teb rahipleriyle yakın ilişkiler kurduğunu ve onlardan sadece geometri öğrenmekle kalmayıp, kendi geliştirdiği analitik yöntemlerle onları eğittiğini de iddia eder.³

Ancak, onun başarılarının nesnel olarak değerlendirilmesindeki en büyük tehlike, antik dünyada bilgeliğin efsanevi boyutlara taşınması ve birçok anonim veya kolektif keşfin doğrudan Thales gibi kurucu figürlere atfedilmesi eğilimidir.² Doksograflar, kendi felsefi argümanlarını meşrulaştırmak için sıklıkla Thales'in otoritesini kullanmışlardır.⁵ Yine de, Aristoteles, Herodot, Diogenes Laertius ve Proclus gibi farklı alanlardaki ve farklı dönemlerdeki kaynaklar üzerinden birbiriyle örtüşen parçalar birleştirildiğinde kurulan biyografi, Thales'in antik dünyadaki tartışmasız entelektüel kuruculuğunu ve dehasını gözler önüne sermektedir.²

4. Biyografik Anekdotların Epistemolojik ve Pratik Analizi

Felsefe tarihi literatürü, Thales'i ve felsefenin varlık nedenini anlamak için sıklıkla birbiriyle zıt kutuplarda duran iki ünlü anekdota başvurur. Bu hikayeler, yalnızca renkli biyografik anlatılar olmakla kalmaz; aynı zamanda felsefenin doğasına, teorik düşünce ile pratik yaşam arasındaki gerilime ve bilginin toplum içindeki işlevine dair çok derin epistemolojik mesajlar içerir.

4.1. Kuyuya Düşen Filozof: Teorik Aklın İzolasyonu ve Trakyalı Hizmetçinin Gülüşü

Platon'un *Theaetetus* (174a) diyalogunda aktardığı ünlü efsaneye göre, Thales bir gece İyonya semalarında gökyüzünü, yıldızların konumlarını ve hareketlerini incelerken yürür ve önündeki bir kuyuya (veya çukura) düşer.²² Onu bu halde gören Trakyalı genç, zeki ve nüktedan bir hizmetçi kız, "gökyüzünde ne olup bittiğini bilmek için bu kadar hevesliyken, kendi ayaklarının dibindekini bile göremediği" için onunla alay eder.²² Bu anlatı, Batı kültüründe binlerce yıldır yankılanan "dalıp gitmiş, dünyadan kopuk, pratik yaşam becerilerinden yoksun profesör" stereotipinin tarihteki ilk örneğidir.²²

Ancak Platon bu hikayeyi Thales'i küçümsemek için değil, tam tersine felsefi tefekkürün (theoria) doğasını yüceltmek için kullanmıştır.²⁴ Platonik bağlamda filozof, zihnini evrensel gerçekliklere, mutlak idealara ve kozmik düzene adanmış kişidir. Yüce gerçeklikleri arayan zihnin, fiziksel dünyadaki geçici, sıradan ve pragmatik durumlara karşı körleşmesi bir kusur değil, felsefi adanmışlığın doğal bir sonucudur.²⁶ Çağdaş analizler ise bu hikayenin aslında gerçeği yansıtabileceğini, antik astronomların yıldızları gün ışığında veya dar bir görüş açısıyla daha net gözlemleyebilmek için derin kuyuların içinden gökyüzüne bakma gibi optik yöntemler kullandıklarını, dolayısıyla Thales'in kuyuya "düşmediğini", aksine bilimsel bir gözlem yapmak için kuyuya kasten girdiğini ve bu durumun sıradan halk tarafından yanlış anlaşıldığını ileri sürmektedir.⁸ Her iki yorum da, bilginin ve bilimsel araştırmanın, sıradan insanın gündelik algısının çok ötesinde bir odaklanma gerektirdiğini kanıtlamaktadır.

4.2. Zeytin Presleri, Monopol Teorisi ve Finansal Opsiyonların Doğuşu

Kuyu hikayesinin yarattığı "pratik hayatta işe yaramaz filozof" imajına en güçlü ve zekice yanıt, Aristoteles'in *Politika* (I.11) adlı eserinde anlattığı zeytin presi hikayesiyle verilmiştir. Aristoteles'in aktarımına göre Thales, felsefenin ve astronominin pratik hayatta hiçbir ekonomik değer üretmediği, yoksulluğa mahkum olduğu yönündeki toplumsal eleştirilere nihai bir cevap vermek istemiştir.²⁴

Kış aylarında yıldızların ve iklim döngülerinin hareketlerini sistematik olarak inceleyen Thales, bir sonraki sezon zeytin hasadının olağanüstü derecede bereketli olacağını aylar öncesinden öngörmüştür.²⁴ Eliindeki az miktardaki sermayeyi (kapitali) kullanarak, Milet ve Sakız Adası'ndaki

(Chios) tüm zeytin sıkma preslerinin sahiplerine kaporalar ödemiş ve hasat zamanı geldiğinde bu presleri kullanım hakkını şimdiden güvence altına almıştır.²⁷ Kış ortasında zeytin preslerine yönelik hiçbir talep olmadığı için, kiralama bedelleri son derece düşüktür. Hasat zamanı gelip çatığında ve Thales'in öngördüğü gibi devasa bir zeytin rekoltesi gerçekleştiğinde, tüm zeytin üreticileri aynı anda preslere acil ihtiyaç duymuştur. Piyasadaki tüm preslerin kullanım hakkını tekelinde (monopol) bulunduran Thales, bu araçları kendi belirlediği yüksek fiyatlardan alt kiralama yoluyla devrederek tek bir sezonda muazzam bir servet kazanmıştır.²⁴

Bu ekonomik hamle, ekonomi ve finans tarihinde gerçekleştirilen ilk "opsiyon sözleşmesi" (türev piyasalar ve vadeli işlemler) örneği olarak kabul edilmektedir.²⁷ Thales, fiziksel zeytinleri veya preslerin mülkiyetini değil, presleri "gelecekte belirli bir fiyattan kullanma hakkını" satın alarak soyut bir finansal risk yönetimi ve arbitraj aracı icat etmiştir. Aristoteles bu anekdotu aktarırken çok temel bir felsefi sonuç çıkarır: Filozoflar, evrenin nedensellik zincirini okuyabildikleri için istedikleri takdirde kolaylıkla zengin olabilirler; ancak onların asıl tutkuları zenginlik veya güç elde etmek değil, salt bilgeliğin kendisidir.²⁴ Bu eylem, teorik bilginin pratik güce dönüştürülebileceğinin antik dünyadaki en keskin ispatıdır.

5. Ontoloji ve Madde Metafiziği: Arche Olarak Su ve Kozmolojik Devrim

Thales'in felsefe tarihine yaptığı en devasa katkı, varlığın göz döndürücü çokluğunu, çeşitliliğini ve karmaşıklığını tek bir temel ontolojik ilkeye (*arche*) indirgeme çabasıdır. Aristoteles'in *Metafizik* adlı eserinde açıkça bildirdiğine göre Thales, evrendeki her şeyin kökeninin, özünün ve nihai yapıtaşının "su" (*hydor*) olduğunu ileri sürmüştür.¹ Antik Yunancada *arche*; başlangıç, yönetici ilke, temel töz ve evrenin kendisinden türediği asıl madde anlamlarına gelir.²¹ Thales'in bu teorisi, tarihteki ilk materyalist monizm (tekçilik) örneği olarak değerlendirilmekte olup, evrenin anarşik bir rastlantılar silsilesi değil, tek bir maddeden türeyen düzenli bir kozmos olduğu fikrinin temelini oluşturur.²

5.1. Suyun Rasyonel ve Ampirik Tercihi

Thales'in suyu *arche* olarak seçmesi, Homeros'un dünyayı çevreleyen efsanevi Okeanos nehri fikrinin körü körüne bir tekrarı veya rastgele bir tercih değildir; doğrudan ampirik gözlemlere ve zihinsel bir mantık yürütmeye dayanmaktadır.⁵ Aristoteles, kendinden önceki düşünürleri değerlendirirken, Thales'in bu radikal sonuca nasıl varmış olabileceğini şu argümanlarla analiz eder:

1. **Biyolojik Bağımlılık ve Beslenme:** Evrendeki tüm canlıların besinleri nemlidir ve yaşamın kendisi bütünüyle suya bağımlıdır. Tohumlar, bitkiler ve hayvanlar kuruduklarında cansızlaşır ve ölürler, nemlendiklerinde ise yeşerir ve canlanırlar. Yaşamın devamlılığı suyun varlığına eşitlenmiştir.²¹ Üreme süreçleri ve embriyonik gelişim de ıslaklık barındırır.
2. **Maddenin Faz Değişimi ve Termodinamik Gözlemler:** Su, doğada hiçbir kimyasal müdahaleye gerek kalmadan üç farklı halde (katı, sıvı, gaz) doğal olarak gözlemlenebilen

tek maddedir. Sıcaklığa bağlı olarak soğuduğunda buza (katılaşıp kayalara ve toprağa benzer), ısındığında ise buhara ve havaya (gaz haline) dönüşür.²¹ Suyun bu eşsiz metamorfoz kapasitesi, onun evrendeki tüm diğer maddelere (taş, toprak, hava, ateş) dönüşebileceği yönündeki rasyonel çıkarımı destekler. Evrensel bir *arche*, ancak bu kadar değişken ve uyum sağlayabilen bir töz olabilirdi.

5.2. Okyanus Üzerinde Yüzen Dünya ve Sismoloji

Thales, maddenin doğasını açıkladıktan sonra makro ölçekte evrenin ve Dünya'nın şekli ve konumu üzerine de düşünmüştür. Ona göre Dünya, sonsuz büyüklükte bir su kütlesi (kozmetik okyanus) üzerinde yüzen, tıpkı geniş bir tahta parçası, kütük veya düz bir disk şeklinde olan katı bir kütledir.¹ Bu düşünce, Mezopotamya mitolojilerinden izler taşısa da, Thales'in vardığı sonuç tamamen bilimsel ve mekaniktir.

Antik Yunanistan'da depremlerin nedeni, mitolojide deniz ve deprem tanrısı olan Poseidon'un (diğer adıyla "Yeri Sarsan") öfkelenip devasa üç dişli mızrağıyla yeryüzüne vurması olarak kabul edilirdi. Thales bu inancı tamamen yıkmış ve yeryüzü sarsıntılarını, üzerinde yüzdüğümüz kozmik okyanustaki devasa dalgaların ve türbülansların yeryüzü diskini sarsması olarak açıklamıştır.⁸ Modern jeoloji bilimi açısından yanlış bir sismolojik model olsa da, epistemolojik açıdan bu teori muazzam bir devrimdir. Çünkü Thales, doğal bir felaketi açıklamak için dışsal, görünmez ve kaprisli tanrılara başvurmamış; doğa olaylarını yine doğanın kendi içindeki maddesel mekanizmalar ve dinamiklerle açıklamıştır.⁵ Gizli teolojik varlıkların dışlanması, rasyonalizmin gerçek anlamda başlangıcıdır.

6. Milet Okulu'nda Eleştirel Diyalektik: Anaksimandros ve Anaksimenes'in Müdahaleleri

Thales'in felsefe tarihinde oynadığı rol, yalnızca kendi fikirleriyle sınırlı değildir; o aynı zamanda öğrencisi (veya halefi) olan Anaksimandros ve onun da öğrencisi Anaksimenes ile birlikte, tarihteki ilk entelektüel araştırma topluluğu olan Milet Okulu'nu (İyonya Okulu) kurmuştur.⁸ Bu okulun insanlık tarihine en büyük katkısı, belirli bir fikri dogmatik bir inanç sistemi olarak kabul etmek yerine, hocanın teorilerini rasyonel gerekçelerle eleştirme, çürütme ve geliştirme geleneğini, yani modern "bilimsel yöntemin" diyalektiğini başlatmış olmasıdır.⁸

6.1. Anaksimandros'un Thales Eleştirisi: Sınır Problemi ve *Apeiron*

Thales'in evrenin temeline suyu koyması, halefi Anaksimandros (MÖ 610-546) tarafından büyük bir saygıyla ama acımasız bir mantıksal itirazla karşılanmıştır.¹⁹ Anaksimandros'un temel argümanı şudur: Doğadaki elementler (sıcak ile soğuk, ıslak ile kuru, ateş ile su) birbirine karşı nitelikler taşır ve aralarında evrensel bir denge, bir "adalet" savaşı vardır.²⁹ Eğer evrendeki her şeyin temel *archesi* ıslak ve soğuk olan "su" olsaydı, suyun zıddı olan ateşin ve sıcaklığın evrende barınamaması, su tarafından çoktan yok edilmiş olması gerekirdi.²⁹ Sınırlı ve belirli niteliklere sahip hiçbir element (su, ateş veya toprak), birbirine zıt olan bu sonsuz çeşitliliği içinden

çıkaramazdı.²⁹

Bunun üzerine Anaksimandros, Thales'in ontolojisini bir adım daha soyutlaştırarak, evrenin temel ilkesinin hiçbir gözlemlenebilir elementle eşleştirelemeyecek olan "belirsiz, sınırsız, nitelsiz ve sonsuz" bir töz olan **Apeiron** olduğunu ilan etmiştir.¹⁹ Tüm zıtlıklar bu sınırsız fondan doğar ve zamanı gelince evrensel adalet gereği ona geri dönerler.²⁹ Anaksimandros ayrıca Thales'in dünyanın su üzerinde yüzdüğü fikrini de çürütmüştür. "Su neyin üzerinde duruyor?" diyerek sonsuz gerileme (regressus ad infinitum) problemine işaret etmiş ve Dünya'nın hiçbir şeye dayanmadan, evrenin tam merkezinde asılı ve dengede durduğunu ileri sürerek gök mekaniğinde devrim yaratmıştır.²⁹

6.2. Anaksimenes'in Sentezi: Hava ve Fiziksel Dönüşüm

Okulun üçüncü büyük düşünürü Anaksimenes (MÖ 586-528), Anaksimandros'un *Apeiron* kavramını fazla soyut, belirsiz ve gözlemlenemez bularak Thales'in somut monizmine geri dönmüş, ancak *arche* olarak "Hava"yı (Aer) belirlemiştir.¹² Anaksimenes'in dehası, havanın nasıl diğer elementlere dönüştüğünü açıklayan mekanik bir prensip (seyrelme ve sıkışma) bulmuş olmasıdır.³¹ Hava seyreltiğinde ısıtır ve ateşe dönüşür; sıkıştığında soğur, rüzgar olur, biraz daha sıkışınca bulut, sonra su, daha da sıkışınca toprak ve taş olur.³¹

Milet Okulu Filozofları	Arche (İlk Neden)	Kozmolojik/Ontolojik Özellik ve Gelişim
Thales (MÖ y. 624-546)	Su (<i>Hydor</i>)	Gözlemlenebilir materyalizm. Maddenin halleri ve biyolojik yaşamın nemle ilişkisi. Yüzen dünya modeli. ¹
Anaksimandros (MÖ y. 610-546)	Sınırsız/Belirsiz (<i>Apeiron</i>)	Zıtlıkların dengesi argümanı. Belirli bir maddenin (su) her şeyi yaratamayacağı düşüncesi. Boşlukta dengede duran dünya. ¹⁹
Anaksimenes (MÖ y. 586-528)	Hava (<i>Aer</i>)	Somut maddeye dönüş. Maddi değişimlerin ölçülebilir fiziksel mekanizması olarak "seyrelme ve sıkışma/yoğunlaşma" ilkesi. ¹⁹

Bu felsefi üçleme, bilginin nasıl ilerlediğinin tarihsel kanıtıdır. Thales dogmatik bir peygamber gibi görülmemiş, iddiaları sınanmış ve hataları düzeltilerek bilimsel kuramlar inşa edilmiştir.

7. Hilozoizm ve Ruhun Kinetik Doğası: "Her Şey Tanrılarla Doludur"

Thales'in felsefesinin günümüz modern zihniyeti tarafından anlaşılması en zor yönlerinden biri, Aristoteles'in *De Anima* (Ruh Üzerine) eserinde açıkça bildirdiği, Thales'in "her şeyin tanrılarla dolu olduğu" ve "ruhun evrene yayıldığı" yönündeki görüşleridir.⁸ İlk bakışta bu ifadeler, onun az önce bahsettiğimiz rasyonel ve materyalist kozmolojisine bütünüyle aykırı, mitolojik bir geri dönüş gibi algılanabilir. Cicero veya Stobaeus gibi daha geç dönem yazarlar bu sözü teistik bir yaklaşımla yorumlamış olsalar da, modern felsefe tarihçileri bu kavramı antik Yunan bağlamında "**Hilozoizm**" (canlı maddecilik / maddenin kendinden canlı ve enerjik olması) doktrini ile açıklamaktadır.⁵

7.1. Mıknatıs, Kehribar ve Kinetik Bir Güç Olarak Ruh (Psuche)

Thales, ruhu (*psuche*) İbrahimi dinlerdeki veya Platonik düşüncedeki gibi bedenden ayrı, aşkın, ölümsüz ve tinsel bir varlık olarak görmüyordu. Onun için ruh, doğadaki nesnelere "hareket yeteneği" (kinetik enerji) veren bir tür "motive edici itici güç", fiziksel bir canlılık prensibiydi.⁸

Hippias ve Aristoteles'in aktarımlarına göre Thales, ampirik gözlemlerinde mıknatıs taşının (manyetit veya *lodestone*) ağır demir parçalarını kendine doğru çekmesini ve yine ağaç reçinesi fosili olan kehribarın (amber) kumaş veya hayvan kürküne sürtüldüğünde tüy gibi hafif cisimleri çekmesini (bugünkü adıyla statik elektrik) detaylıca incelemiştir.⁸ Bu cansız gibi görünen taşların kendi başlarına bir nesneyi harekete geçirme yeteneğine sahip olduklarını fark edince, onların bir "ruha" veya içsel bir yaşamsal kuvvete sahip oldukları sonucuna varmıştı.⁸

Thales'in felsefesinde hareket (*kinesis*), canlılığın yegane ve mutlak kanıtıydı.⁸ Mademki doğadaki bir taş, eylemsiz bir metali dışarıdan görünür hiçbir mekanik etki olmadan hareket ettirebiliyor, o halde evrendeki madde bütünüyle ölü, atıl ve eylemsiz değil; bizzat kendinden enerjik, dinamik ve canlı olmalıydı.

İşte "Her şey tanrılarla doludur" (*panta plere theon*) veya "bütün evren ruhla örülmüştür" meşhur aforizması⁸, nehirlerdeki veya ağaçlardaki perileri, ormanlarda saklanan doğaüstü antropomorfik tanrılar kastetmemektedir. Bu söz, evrensel maddenin bizzat kendisinin, kendini organize edebilen, hareket ettirebilen ve yaşamsal bir elektromanyetik/fiziksel enerji dalgası ile yüklü olduğu anlamına gelmektedir.⁸ O, tanrısal gücü Olympos Dağı'ndan veya gökyüzünden alıp, doğrudan yeryüzüne, doğanın ve maddenin fiziksel yasalarının içine yerleştirmiş; materyalist bir panteizme yakın, sekülerleştirilmiş bir animizm inşa etmiştir.⁵

8. Soyut Geometrinin Kurulması: Gözlemden Tümdengelimsel İspata Geçiş

Thales, matematik ve geometri tarihinde, spesifik sayısal problemleri çözen isimsiz ampirik pratiklerden, evrensel geçerliliği ispatlanmış isimlendirilmiş teorem kuramlarına geçişi simgeleyen ana figürdür. Kendi dönemine kadar Mısırlılar ve Babilliler tarımsal sınırların Nil nehrinin taşkınları sonrası yeniden belirlenmesi, karmaşık vergilerin hesaplanması ve devasa mimari yapıların inşası için çok zengin bir aritmetik ve deneysel geometri birikimi oluşturmuşlardı.² Ancak onların matematiği tümevarımsal, kuralcı, somut ölçümlere dayalı ve bütünüyle pragmatikti. Thales, Mısır'a yaptığı seyahatlerde rahiplerden öğrendiği bu hesaplama algoritmalarını Yunanistan'a taşımakla kalmamış, aynı zamanda "Neden bu böyledir?" sorusunu sorarak tümdengelimsel (dedüktif) mantığın ve genel geçer geometrik ispatların temelini atmış ilk gerçek matematikçi sayılmaktadır.⁴

İskenderiyeli Proclus, Eudemus ve Diogenes Laertius gibi klasik kaynaklar tarafından doğrudan Thales'in dehasına atfedilen beş temel evrensel geometrik teorem bulunmaktadır²:

Thales'e Atfedilen Geometrik Teoremler	Özellikleri, Kapsamı ve Tarihsel Bağlamı
1. Bir çember, herhangi bir çapı tarafından iki eşit parçaya bölünür.	Çemberin simetrik yapısının ilk formel ifadesidir. Antik çağdaki düz bir doğrunun merkeze engelsiz geçişi kavramına dayanır ve sonsuz sayıda simetri eksenini olduğunu gösterir. ²
2. İkizkenar bir üçgenin taban açıları birbirine eşittir.	Geometrik yorumcu Proclus, Thales'in arkaik bir terminolojiyle bu açının "eşit" olmak yerine birbirine "benzer" görüldüğünü ifade etmiş olabileceğini not düşer, zira o dönemde milimetrik açı ölçüm cihazları henüz gelişmemiştir. ²
3. Kesişen iki doğrunun oluşturduğu ters (çapraz) açılar birbirine eşittir.	Noktasal kesişimde açılarının simetrisini tanımlar ve Öklid geometrisinin temel yapıtaşlarından biri olmuştur. ²
4. İki üçgenin iki açısı ve aralarındaki bir kenarı eşitse, bu üçgenler eşittir (Açı-Kenar-Açı Kongrüansı).	Eudemus'un kayıtlarına göre Thales, denizdeki gemilerin kıyıya olan uzaklığını hesaplariken mecburen bu teoremin mantığını kullanmıştır. ²

5. Çapı gören çevre açısı, yarım çember içinde her zaman bir dik açıdır (Thales Teoremi).

Bu keşfin kusursuzluğunun şerefine Thales'in tanrılara bir öküz kurban ettiği efsanesi anlatılır. Antik geometrinin felsefi soyutlama evresinin zirvesidir.²

8.1. Geometrinin Pratik Uygulamaları: Piramitlerin Gölgele ve Açık Denizdeki Gemiler

Thales'in teorik alandaki geometrik bilgisi, döneminin imkansız gibi görünen fiziksel problemlerini çözmede olağanüstü bir araca dönüşmüştür. Büyük Gize Piramitlerinin (özellikle Keops) devasa yüksekliğini aşağıdan ölçmek, o güne kadar piramidi inşa eden Mısırlılar için bile zor bir geometri sorunuuydu. Hieronymus ve Yaşlı Plinius'un anlattığı basit ama dâhice ampirik yaklaşıma göre Thales, günün belirli bir saatinde kendi gölgesinin uzunluğunun kendi fiziksel boyuna tam olarak eşit olduğu anı beklemiş ve o kısa zaman diliminde piramidin kumlar üzerindeki gölgesinin uzunluğunu adımlayarak ölçmüştür. Işığın açısı eşitlendiğinden, gölgenin uzunluğunun piramidin gerçek yüksekliğine eşit olacağını çıkarımlayarak bu imkansız ölçümü başarmıştır.²

Plutarkhos'un aktardığı daha sofistike olan ikinci metoda göre ise Thales, yere diktiği belli bir uzunluktaki çubuk ile devasa piramit arasında "benzer üçgenler" (bugün bilinen adıyla Thales'in Kesme/Orantı Teoremi) ilişkisi kurmuştur. Çubuğun boyunun kendi gölgesine olan oranı, piramidin gerçek boyunun kendi devasa gölgesine olan oranına matematiksel olarak eşittir. Bu trigonometrik formülasyon sayesinde, güneşin açısı ne olursa olsun yükseklik hesaplanabilmiştir.³

Benzer analitik zeka, açık denizde seyreden düşman donanmalarının veya yaklaşan ticaret gemilerinin sahile olan mesafesini hesaplamakta da kullanılmıştır. Gözlem kulesinde bulunan bir nişangah çubuğu (veya usturlap benzeri bir çapraz çubuk aleti) ile gemiye doğru hedeflenen açı sabit tutulup, alet sahilde mesafesi bilinen spesifik bir noktaya döndürüldüğünde, Açı-Kenar-Açı eşitliği (kongrüent üçgenler) prensibiyle kıyıdaki o noktanın kuleye olan uzaklığı, geminin kuleye olan gerçek uzaklığına eşit kabul edilmiştir.²

9. Astronomi, Gök Mekaniği ve Bilimsel Öngörü: MÖ 585 Güneş Tutulması

Batı felsefesi literatüründe ve genel bilim tarihinde, Amerikalı bilimkurgu yazarı ve biyokimyacı Isaac Asimov'un da heyecanla vurguladığı üzere "Tarihte tam tarihi gün olarak bilinen ilk olay" ve "Bilimin doğduğu an" olarak adlandırılan kozmik olay, MÖ 28 Mayıs 585 tarihinde gerçekleşen Tam Güneş Tutulması'dır.⁹ Yunan tarihçi Herodot'un *Tarihler* (Histories) kitabında büyük bir detayla anlattığına göre; Lidyalılar (Kral Alyattes komutasında) ile Medler (Kral Kyaksares komutasında) arasında altı yıldır devam eden, Anadolu topraklarındaki kanlı sınır savaşları (Halys/Kızılırmak bölgesindeki Tutulma Muharebesi) sürerken, savaşın en şiddetli anında

gökyüzü aniden kararmış, gündüz güneşi kapanarak zifiri geceye dönmüştür.²

Eski çağların korkutucu mitolojik refleksleriyle, her iki ordu da bu durumu tanrıların kesin bir uyarısı, savaşın bitmesi gerektiğine dair ilahi bir kızgınlık alameti olarak yorumlayıp dehşet içinde silahlarını bırakmış ve aralarında derhal bir barış antlaşması (ve evlilik bağı) kurmuşlardır.²² Ancak Herodot'un metnini felsefe tarihi açısından benzersiz kılan asıl vurucu tespit, bu olağanüstü kozmik olayın Lidyalıların kampında bulunan Miletli Thales tarafından İyonyalıları önceden, gerçekleşeceği "yıl bazında" tahmin edilip haber verilmiş olmasıdır.²² Cicero, Plinius, Ksenofanes ve Herakleitos gibi klasik dünyanın tüm büyük otoriteleri de bu eşsiz öngörüğü doğrular.²

9.1. Öngörünün Arkasındaki Metodoloji ve Modern Şüphecilik

Thales'in bu güneş tutulmasını hangi matematiksel yöntemle öngördüğü, astronomi ve bilim tarihçileri arasında asırlardır süren, hararetli bir akademik tartışma konusudur. Erken dönem Yunanlıların dünyanın tam küresel modeline (paralaks hesaplarına) veya güneş ve ay yörüngelerinin mekaniğine dair yeterli matematiksel altyapıya sahip olmadıkları modern bilim tarafından bilinmektedir.⁴⁵

Ortak akademik kanaat, Thales'in ticari seyahatleri sırasında Mezopotamya (Babil) astronomi arşivlerinden "Saros Döngüsü" kavramını devraldığı yönündedir.¹⁶ Saros döngüsü, 223 sinodik ay (yaklaşık 18 yıl, 11 gün, 8 saat) süren devasa bir periyottur. Bu periyot tamamlandığında Güneş, Ay ve Dünya uzayda neredeyse aynı göreceli geometriye (düğümlere) geri döner, dolayısıyla birbirine çok benzeyen karakterdeki tutulmalar bu aralıklarla tekrar eder.⁴⁴

Ancak modern astronomi tarihçileri (örneğin Dirk Couprrie), Saros döngüsünün yalnızca bir tutulmanın *olasılığı*ni gösterebileceğini, güneş tutulmasının yeryüzü üzerindeki izdüşümünün (tam gölgenin vuracağı coğrafi patikanın) dar bir alan olduğunu ve bu patikanın Thales'in dönemindeki tekniklerle milimetrik olarak hesaplanmasının imkânsız olduğunu haklı olarak belirtirler.⁴⁵ Dolayısıyla Thales muhtemelen Lidyalılara geniş bir zaman aralığında (sadece yılı belirterek) bir tutulma beklediğini bildirmiş, bu kozmik kararmasının tam da iki dev ordunun çarpıştığı savaş meydanının üzerinden, tam tutulma şeklinde Anadolu'dan geçmesi ise astronomik dehasının ve gözlem yeteneğinin yanı sıra muazzam bir tarihsel tesadüf (şans eseri) olmuştur.²² Yine de bu olayın kültürel etkisi olağanüstüdür; efsanevi fizikçi Stephen Hawking'in *Büyük Tasarım* (The Grand Design) adlı eserinde ifade ettiği üzere, Thales'in bu başarısı "doğanın deşifre edilebilecek tutarlı ilkeler ve değişmez doğa yasaları izlediği fikrinin, rastgele hüküm süren tanrıların krallığı fikrinin yerini alması" bağlamında insanlık için muazzam bir zihinsel uyanıştır.⁴⁴

Ayrıca Thales'in gökyüzü araştırmaları bağlamında Küçük Ayı (Ursa Minor) takımyıldızının göksel pozisyonunu tanımladığı ve Fenikeli denizcilere rotalarını ufukta daha geniş tur atan Büyük Ayı (Ursa Major) yerine coğrafi kuzey kutbuna çok daha yakın olan Küçük Ayı ile belirlemelerini tavsiye ederek denizcilik navigasyonunda devrim yarattığı bilinmektedir.² Bunun yanında gündönümü (solstis) ve ekinoks tarihlerini hesaplayarak yılı 365 güne böldüğü kaynaklarda yer

alır.³

10. Pratik Akıl: Askeri Mühendislik ve Makro-Politik Strateji

Felsefe tarihi çoğu zaman Thales'i salt yıldızlarla ve soyut kavramlarla ilgilenen, fildişi kulesine kapanmış bir düşünür olarak kurgulasa da; o aynı zamanda döneminin karmaşık jeopolitik çatışmalarına doğrudan yön veren kurnaz bir diplomat ve savaşın seyrini değiştiren parlak bir askeri mühendistir. Plutarkhos onun için, "Felsefeyi sadece bir spekülasyon olmaktan çıkarıp pratiğe döken tek kişiydi" der.³

10.1. Halys (Kızılırmak) Nehrinin Mühendislik Harikası Bölünmesi

MÖ 6. yüzyılın ortalarında Lidya Kralı Kroisos (Krezüs), Doğu'dan Anadolu'ya doğru amansızca ilerleyen Pers Kralı Büyük Kiros'un (Cyrus) ordularını durdurmak için başkenti Sardis'ten çıkararak Kapadokya yönüne doğru devasa bir askeri sefere başlar.⁸ Ancak binlerce asker, at ve savaş arabasından oluşan ağır Lidya ordusunun karşısına aşılması çok güç olan, coşkun akan Halys (Kızılırmak) nehri çıkar.³ Dönemin kısıtlı lojistik teknolojisiyle o hızda akan bir nehre devasa bir ahşap köprü inşa etmek mümkün değildir.

Herodot'un aktardığı ve Yunanlıların genel kabulüne dönüşen inanca göre, kralın danışman heyetiyle birlikte ordugâhta bulunan Thales, mühendislik zekasını konuşturnak nehrin doğal akış yönüne kavisli, hilal şeklinde devasa bir yedek kanal (bypass hattı) kazdırmıştır.⁸ Gece gündüz süren kazı çalışmalarının ardından nehrin ana su kütlesi kazılan bu yeni kanala doğru ikiye bölündüğünde, su seviyesi ve debisi her iki yatakta da askerlerin rahatlıkla yürüyerek geçebileceği (veya sığlaştığı için kolayca duba köprüler kurabileceği) kadar düşmüştür.⁸ Bu dahiyane mühendislik hamlesi, doğanın önünde çaresizce beklemek yerine, rasyonel akılla hidrolik yasalarını kullanarak doğayı insan iradesine boyun eğdirme düşüncesinin antik dünyadaki en çarpıcı fiziki tezahürüdür.⁴¹

10.2. İyonya Konfederasyonu ve Diplomatik İleri Görüşlölük

Bölgede Lidya ve Pers imparatorlukları gibi devasa askeri otokrasilerin amansızca yükseldiğini gören Thales, birbiriyle ticari rekabet içinde olan ve siyasi olarak parçalanmış İyonya kent devletlerinin (polis) tek başlarına bu emperyal fırtınalara karşı ayakta kalamayacağını öngörmüştür.² Bu büyük tehdit karşısında, tüm İyonya kentlerinin birleşerek ortak bir siyasi irade altında, coğrafi olarak merkeze konumlanan Teos (bugünkü Seferihisar/Sığacık) kenti merkezli tek bir yönetim meclisi (bouleuterion) etrafında bir konfederasyon (merkezi devlet) kurmalarını önermiştir.² Thales'in, kentlerin iç işlerinde kendi yasalarını uygulamaya devam ederken dış politikada tek bir devletmiş gibi hareket etmelerini öneren bu planı, kendi dönemine göre olağanüstü modern bir federatif devlet teorisidir.³ Ancak bağımsızlıklarına düşkün İyonya kentleri bu vizyoner tavsiyeyi reddederek sonun başlangıcını hazırlamışlardır.³

Ayrıca Diogenes Laertius'un aktardığı çok kritik bir başka diplomatik hamlesi daha vardır: Lidya Kralı Kroisos, Perslerle yapacağı büyük savaşa girmeden önce Miletlilerden askeri bir ittifak (symmachia) talep etmiş, ancak Thales'in şiddetli diplomatik tavsiyesi üzerine Milet meclisi bu tehlikeli oyunda tarafsız kalma kararı almıştır.³ Tarih Thales'i haklı çıkarmış; Pers Kralı Kiros, Kroisos'u yenip tüm Lidya'yı yıktığında ve Sardis'i ele geçirdiğinde, kendisine karşı savaşan tüm İyonya kentlerini köleleştirmiş, ancak çatışmaya başından beri girmeyen ve tarafsız kalan Milet'e dokunmamış, onlara imtiyazlı bir barış antlaşması sunmuştur.³ Thales'in siyasi öngörüsü, anavatanı Milet'in fiziksel yıkımını doğrudan engellemiştir.

11. Yedi Bilge Kanonu, Ahlaki Otorite ve "Kendini Bil" (Gnothi Seauton)

Antik Yunan kültüründe MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda yaşayan, anayasalar yapan, devlet yöneten, kan dökülmesini engelleyen ve toplumsal ahlaki şekillendiren "Yedi Bilge" (Sophoi) adlı efsanevi ve elit bir düşünür kanonu bulunmaktadır.¹ Platon'un ünlü *Protagoras* (342-343) diyalogunda ilk kez resmi olarak listelenen ve Yunan düşünce dünyasının kurucu babaları kabul edilen bu bilgelerin ilki, istisnasız her antik listede Miletli Thales olarak anılır.³ Thales'in dışındaki diğer isimler farklı tarihçilere göre ufak değişiklikler gösterse de genellikle Atinalı yasa yapıcı Solon, Spartalı komutan Khilon, Prieneli yargıç Bias, Midillili lider Pittakos, Lindoslu Kleobulos ve Korint tiranı Periandros'tan oluşur.⁸

Bu bilgelerin pratik yaşam felsefeleri ve sivil erdemleri, uzun ve karmaşık felsefi metinlerden ziyade kısa, lakonik, vurucu ve halk tarafından kolayca ezberlenebilir aforizmalar (maksimler) halinde formüle edilmiştir.⁵³ Bu özlü sözler, Yunan ahlakının mihenk taşı olarak kabul edilmiş ve Yunan dünyasının dini merkezi olan Delphi'deki Apollon Tapınağı'nın girişine (pronaos) altın harflerle kazınarak ölümsüzleştirilmiştir.³

Tüm bu Delphi maksimleri içinde en ünlüsü, en derinliklisi ve tarih boyunca felsefenin mottosu haline geleni, Thales'e (ve bazı antik versiyonlarda Spartalı Khilon'a veya Atinalı Solon'a) atfedilen **"Kendini Bil"** (*Gnothi Seauton*) aforizmasıdır.³ "Kendini Bil" emri, antik çağ bağlamında modern psikolojinin kastettiği gibi bireysel bir içgözlem, travmalarını keşfetme veya narsistik bir kendini gerçekleştirme süreci değildir.²⁵ Bu, insanın koskoca evren ve tanrılar karşısındaki ontolojik yerini bilmesi, fani ve ölümlü sınırlarının farkına varması, kibre (hubris) kapılıp tanrısal güçlere öykünmekten kaçınması gerektiğine dair çok sert bir kozmolojik uyarıdır.³ 10. yüzyıl Bizans ansiklopedisi Suda'ya göre Thales bu sözü, "övünmeleri ve tutkuları gerçek kapasitesini aşan insanları dizginlemek ve kalabalıkların temelsiz övgülerine aldırış etmemeyi öğretmek" için söylemiştir.³ Sonradan Sokrates ve Platon bu sözü alıp, "kendi ruhunu, erdemini ve cehaletini tanı" şeklinde daha içsel bir epistemolojik forma dönüştürmüşlerdir.²⁵

Yedi Bilge ve Şehirleri	Delphi Tapınağı Maksimleri ve Temel Ahlaki Felsefeleri
Miletli Thales	" Kendini Bil " (<i>Gnothi Seauton</i>). İnsanın sınırlarının ontolojik ve kozmik farkındalığı; cehaletin kabulü. Ayrıca "Güvence vermek yıkımın habercisidir" (finansal prudence). ³
Atinalı Solon	" Hiçbir şeyde aşırıya kaçma " (<i>Meden Agan</i>). Siyasette, duygularda ve yasalarda mutlak itidal ve altın oran. ⁵³
Spartalı Khilon	" İmkansız arzulama. " Karakter inşası, disiplin ve öngörüye dayalı rasyonel yaşam. ⁵⁵
Prieneli Bias	" Çoğu insan kötüdür. " Adalet sisteminde safdillğe karşı gerçekçi şüphecilik ve yasa hakimiyeti. ⁵⁵
Midillili Pittakos	" Affetmek intikamdan üstündür. " Siyasi gücün kibre kapılmadan, bağışlayıcı ve toplumsal barışı onarıcı kullanımı. ⁵⁵
Lindoslu Kleobulos	" Ölçülülük en iyi şeydir. " Duygusal dengenin ve sosyal harmoninin korunması. ⁵⁵
Korintli Periandros	" Her şeyde ileri görüşlü ol. " Devlet yönetiminde reaktif değil, proaktif (stratejik) planlama. ⁵⁵

Bu bilgiler topluluğu, sadece entelektüel değil, pratik ve sivil ahlakın da İyonya ve Yunanistan'daki nihai otoriteleri olarak felsefenin toplumsal meşruiyetini sağlamışlardır.

12. Sonuç: Milet Okulu'nun Batı Medeniyeti Üzerindeki Evrensel Mirası

Miletli Thales kimdir sorusunun cevabı, yalnızca tarihte yaşamış zeki bir tüccarın, pratik bir matematikçinin veya yetenekli bir gökyüzü gözlemcisinin dar biyografisiyle sınırlandırılmaz. O, insanlık tarihinde yepyeni bir zihin durumunun, felsefi paradigmanın ve analitik düşünce mimarisinin kurucu atasıdır.³ Thales ile birlikte insanlık, kendi varoluşsal korkularını evrenin boşluğuna yansıttığı pasif mitolojik uykusundan nihayet uyanmış; rasyonel düşüncenin, dışsal

güçleri reddeden eleştirel sorgulamanın ve doğayı görünmez tanrılarla değil değişmez yasalarla anlama gayretinin aktif bir öznesi haline gelmiştir.²

Kurduğu Milet Okulu'nun dehası halefleri Anaksimandros ve Anaksimenes, onun ontolojik su iddialarını körü körüne bir inanç sistemi (dogma) olarak kabul etmemiş; aksine onu rasyonel temellerde eleştirip geliştirerek, bugün bildiğimiz anlamda eleştirel felsefi geleneğin (yanlışlanabilirlik ve sürekli nesnel gelişim) motorunu çalıştırmışlardır.¹² Doğayı madde üzerinden, ruhu kinetik enerji üzerinden, gökyüzünü astronomik bir dişli mekanizma ve geometriyi soyut bir doğrulama aracı olarak kurgulayan Thales; kendisinden yüzlerce yıl sonra gelecek olan Pythagoras, Sokrates, Platon, Aristoteles, Descartes ve hatta Newton'un üzerinde yükseleceği o muazzam entelektüel köprünün ilk taşı koyan mimardır.²

Özetle, günümüzde "bilimsel yöntem" (scientific method) dediğimiz o güçlü metodolojinin ana rahmine düşüşü, Thales'in Milet limanından sonsuz gökyüzüne ve engin denizlere çevirdiği o rasyonel, cesur ve cüretkâr bakışın doğrudan bir sonucudur. Onun açtığı bu rasyonel patika, binlerce yıl boyunca genişleyerek modern fiziğin, analitik felsefenin ve insan aklının zaferini ilan ettiği o büyük aydınlanmanın ana arteri olmuştur. Evrenin sırlarını çözmeye cüret eden insan aklının hikayesi, daima Miletli Thales'in o ilk radikal adımıyla hatırlanacaktır.

Alıntılanan çalışmalar

1. erişim tarihi Şubat 21, 2026, [https://www.britannica.com/biography/Thales-of-Miletus#:~:text=Thales%20of%20Miletus%20\(born%20c,floating%20on%20a%20vast%20sea.](https://www.britannica.com/biography/Thales-of-Miletus#:~:text=Thales%20of%20Miletus%20(born%20c,floating%20on%20a%20vast%20sea.)
2. Thales of Miletus | Biography & Facts - Britannica, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://www.britannica.com/biography/Thales-of-Miletus>
3. Thales of Miletus - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026, https://en.wikipedia.org/wiki/Thales_of_Miletus
4. THALES OF MILETUS (624 - 546 BC) - Cristo Raul.org, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://www.cristoraul.org/ENGLISH/readinghall/THIRDMILLENNIUMLIBRARY/Biographies/Ancient-People/0-624-546-THALES-OF-MILETUS.html>
5. Thales of Miletus | History | Research Starters - EBSCO, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://www.ebsco.com/research-starters/history/thales-miletus>
6. The Merits of the Milesians | Issue 69 - Philosophy Now, erişim tarihi Şubat 21, 2026, https://philosophynow.org/issues/69/The_Merits_of_the_Milesians
7. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi » Submission » THALES NE ..., erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://dergipark.org.tr/en/pub/flsf/article/1636029>
8. Thales of Miletus | Internet Encyclopedia of Philosophy, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://iep.utm.edu/thales/>
9. The Eclipse, Science, and Ultimate Reality - Theolatte, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://www.theolatte.com/2024/04/eclipse-science-ultimate-reality/>
10. (PDF) Thales ve Milet Okulu - ResearchGate, erişim tarihi Şubat 21, 2026, https://www.researchgate.net/publication/369031187_Thales_ve_Milet_Okulu
11. Thales of Miletus, The First Mathematician, As Told By The Greeks | Aug 27, 2024,

- erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.elephantlearning.com/post/thales-of-miletus-the-first-mathematician-as-told-by-the-greeks>
12. erişim tarihi Şubat 21, 2026,
[https://philosophynow.org/issues/69/The_Merits_of_the_Milesians#:~:text=The%20Hellenic%20seaport%20of%20Miletus,\(died%20about%20528%20BC\).](https://philosophynow.org/issues/69/The_Merits_of_the_Milesians#:~:text=The%20Hellenic%20seaport%20of%20Miletus,(died%20about%20528%20BC).)
 13. The History of Western Philosophy Review: The Milesian School | by Bryan Hernandez, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://medium.com/@bryanhernandez/the-history-of-western-philosophy-review-the-milesian-school-b9cd92aaadd>
 14. Miletus - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://en.wikipedia.org/wiki/Miletus>
 15. Miletus: The Cradle of Philosophy and Urban Planning - The Other Tour, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://theothertour.com/miletus/>
 16. Thales of Miletus from 'The Greek Philosophers' (1958), erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.ourcivilisation.com/smartboard/shop/warnerr/presoc/thales.htm>
 17. Archaic Period - Culture - Early Philosophy, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://www.ime.gr/chronos/04/en/culture/240lit_philosophy_intro.html
 18. Miletus — The Birthplace of Western Philosophy? | Turkish Archaeological News, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://turkisharchaeonews.net/article/miletus-%E2%80%94-birthplace-western-philosophy>
 19. The Milesian School: Ancient Greece's Pioneers of Philosophy - GreekReporter.com, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://greekreporter.com/2025/05/25/ancient-greece-milesian-school/>
 20. Miletus: the Cradle of Western Philosophy - Hellenic Communication Service, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://www.helleniccomserve.com/miletus.html>
 21. Water and the Philosophy of Thales of Miletus, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://matphilosophy.wordpress.com/2025/02/03/water-and-the-philosophy-of-thales-of-miletus/>
 22. Thales of Miletus (624 BC - 547 BC) - Biography - MacTutor History of Mathematics, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Thales/>
 23. Magnetism in the Greco-Roman World - IEEE History, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://history.ieee.org/magnetism-in-the-greco-roman-world/>
 24. Thales of Miletus - Linda Hall Library, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.lindahall.org/about/news/scientist-of-the-day/thales-of-miletus/>
 25. Know thyself - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://en.wikipedia.org/wiki/Know_thyself
 26. The astronomer, the well and the useless philosophy | by Retrato Literario Libros | Medium, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://retratoliterario-libros.medium.com/the-astronomer-the-well-and-the-useless-philosophy-3fb3ca3db299>
 27. The World's First Options Trader Hit it Big in the Year 600 BC - IT Revolution,

- erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://itrevolution.com/articles/the-worlds-first-options-trader-hit-it-big-in-the-year-600-bc/>
28. erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://en.wikipedia.org/wiki/Thales_of_Miletus#:~:text=Water%20as%20the%20arche,-See%20also%3A%20Classical&text=Thales's%20most%20famous%20idea%20was,a%20single%20material%20substance%3A%20water.
29. Anaximander's Idea of 'Apeiron' - The Thinking Lane - Medium, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://thethinkinglane.medium.com/anaximanders-idea-of-apeiron-28847b91fde4>
30. Anaximenes of Miletus - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://en.wikipedia.org/wiki/Anaximenes_of_Miletus
31. Anaximenes | Internet Encyclopedia of Philosophy, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://iep.utm.edu/anaximenes/>
32. Thales vs Anaximander Philosophy - 1154 Words | Essay Example - IvyPanda, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://ivypanda.com/essays/thales-vs-anaximander-philosophy/>
33. Tales – water as arche - Wodne Sprawy, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://wodnesprawy.pl/en/tales-water-as-arche/>
34. Anaximander - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://en.wikipedia.org/wiki/Anaximander>
35. The Boundary Of The Boundless Of Anaximander Philosophy Essay | UKEssays.com, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.ukessays.com/essays/philosophy/the-boundary-of-the-boundless-of-anaximander-philosophy-essay.php>
36. Seven Sages of Greece Facts For Kids - DIY.ORG, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://www.diy.org/article/seven_sages_of_greece
37. Student Question : How did Thales' view on the soul incorporate ideas of motion and magnetism? | Philosophy and Greek Myths | QuickTakes, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://quicktakes.io/learn/philosophy-and-greek-myths/questions/how-did-thales-view-on-the-soul-incorporate-ideas-of-motion-and-magnetism>
38. erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://history.ieee.org/magnetism-in-the-greco-roman-world/#:~:text=Thales'%20observations%20on%20the%20earth,since%20he%20said%20that%20the>
39. The magnet has a soul. - | Lapham's Quarterly, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.laphamsquarterly.org/energy/miscellany/magnet-has-soul>
40. Thales of Miletus - The Ogden Trust, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://www.ogdentrust.com/wp-content/uploads/2021/10/research-cards_electricity.pdf
41. The Ship, the Shore and the Philosopher - Orton Academy and Research, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.ortonacademy.co.uk/post/the-ship-the-shore-and-the-philosopher>
42. Thales of Miletus1, erişim tarihi Şubat 21, 2026,

- <https://www.nku.edu/~longa/classes/mat305/resources/www.math.tamu.edu/~dallen/masters/Greek/thales.pdf>
43. erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.elephantlearning.com/post/thales-of-miletus-the-first-mathematician-as-told-by-the-greeks#:~:text=One%20of%20those%20theorems%20was,that%20vertical%20angles%20are%20equal.>
 44. The First Predicted Eclipse - College of Arts & Sciences at Syracuse University, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://artsandsciences.syracuse.edu/2024-eclipse/the-first-predicted-eclipse/>
 45. How Ancient Civilizations Reacted to Eclipses - Smithsonian Magazine, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.smithsonianmag.com/science-nature/how-ancient-civilizations-reacted-to-eclipses-180983894/>
 46. Eclipse of Thales - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://en.wikipedia.org/wiki/Eclipse_of_Thales
 47. Was the First Eclipse Prediction an Act of Genius, a Brilliant Mistake, or Dumb Luck?, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.atlasobscura.com/articles/thales-predicts-eclipse-mystery-ancient-greece>
 48. How might Thales have predicted a solar eclipse? - Astronomy Stack Exchange, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://astronomy.stackexchange.com/questions/3661/how-might-thales-have-predicted-a-solar-eclipse>
 49. Thales' Discovery of Solar Eclipse Time Series Clusters - archaeometry.org, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://www.archaeometry.org/cluster.pdf>
 50. erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://artsandsciences.syracuse.edu/2024-eclipse/the-first-predicted-eclipse/#:~:text=The%20method%20Thales%20used%20for,is%20used%20to%20predict%20eclipses.>
 51. (PDF) Croesus, Thales and The Halys River - Academia.edu, erişim tarihi Şubat 21, 2026, https://www.academia.edu/36393628/Croesus_Thales_and_The_Halys_River
 52. Seven Sages of Greece - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://en.wikipedia.org/wiki/Seven_Sages_of_Greece
 53. origin of know thyself | Atkins Bookshelf - WordPress.com, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://atkinsbookshelf.wordpress.com/tag/origin-of-know-thyself/>
 54. Full article: Truth and self-knowledge - Taylor & Francis, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00131857.2019.1682489>
 55. Seven Sages of Ancient Greece - Epos Travel Tours, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
<https://www.epostravel-tours.com/seven-sages-of-ancient-greece/>
 56. (PDF) Maxims of Delphi and Quotations of the 7 Sages of Ancient Greece - ResearchGate, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://www.researchgate.net/publication/344477166_Maxims_of_Delphi_and_Quotations_of_the_7_Sages_of_Ancient_Greece
 57. Delphic maxims - Wikipedia, erişim tarihi Şubat 21, 2026,
https://en.wikipedia.org/wiki/Delphic_maxims

58. Delphic Maxim 01 "Know thyself!" Greek: γνῶθι σαυτόν = gnōthi seauton | Hurqalya Publications: Center for Shaykhī and Bābī-Bahā'ī Studies, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://hurqalya.ucmerced.edu/node/297>
59. Know thyself - Religion Wiki - Fandom, erişim tarihi Şubat 21, 2026, https://religion.fandom.com/wiki/Know_thyself
60. Seven Sages of Greece | Famous Quotes & the Delphic Maxims - We Free Spirits, erişim tarihi Şubat 21, 2026, <https://wefreespirits.com/seven-sages-greece-quotes-delphic-maxims/>